

תסריטים אסטרטגיים לקראת 2030 בעידן של משברים וחוסר ודאות

שלמה חסון ורפי רודניק

1. הקדמה

אנו נמצאים בעידן של תחרות מחרפה בין מדינות ובעיקר בין מעצמות-העל, המערערת את המערכת העולמית ומחלישה את המוסדות הבינלאומיים על רקע אתגרים גלובליים מתרחבים ומחריפים המחייבים שיתוף פעולה עולמי דחוף. המחלוקות, הפילוג וחוסר היציבות מאפיינים גם את המצב הפוליטי והחברתי בתוך מדינות רבות. כמעט ולא קיים סטטוס-קוו בימינו ששחקן משמעותי כלשהו רוצה או יכול לשמר. העולם נמצא בתחילתו או בעיצומו של שינוי משמעותי שצפוי להשפיע על כלל תחומי החיים.

מציאות זו של חוסר יציבות יוצרת תנאים להתפרצות משברים במגוון תחומים: פוליטיקה, כלכלה, חברה ודמוגרפיה, ביטחון, אקלים וסביבה, בריאות, שיבושים טכנולוגיים ואף משברים אידיאולוגיים ונורמטיביים. ברם, במצבים של שינוי ומשבר, קיים לרוב גם פוטנציאל להזדמנויות אסטרטגיות למי שישכיל לזהות ולקדם אותן. מגמות אלה מחייבות היערכות לקראת שינויים ואתגרים מגוונים בטווחי זמן שונים, תוך קביעת חזון ויעדים, צמצום סיכונים ומינוף הזדמנויות, תכנון מפות דרכים אסטרטגיות וביסוס חוסן ועמידות (Resilience & Agility) ברמה הלאומית לקראת ההתפתחויות השונות.

מגמות סותרות היוצרות חוסר ודאות מעודדות שימוש בתסריטים אסטרטגיים על מנת לאפשר ראייה רחבה וצופה עתיד כדי לקדם מוכנות והיערכות אל מול עתיד לא ברור. במסמך זה ניתחנו ארבעה תסריטים עקרוניים המתארים התפתחות עתידית אפשרית, גלובלית ואזורית, במהלך העשור הקרוב. תסריט ראשון של 'תחרות בין מעצמתית', המהווה את תסריט ה'עסקים כרגיל' בו העולם מאופיין בהמשך התחרות בין המעצמות ובמאבק מחרף על עיצוב הסדר העולמי. תסריט שני מתאר הסלמה למציאות של 'מלחמה קרה מודל המאה ה-21' בה מתנהל עימות בעצימות ובמאפיינים משתנים בין שני גושים עיקריים. תסריט שלישי עוסק ב'עולם רב קוטבי' בו אין דומיננטיות מעצמתית והוא מתנהל בשיתופי פעולה ובמאבקים בין מוקדי עוצמה אזוריים מגוונים. תסריט רביעי מתאר עתיד אוטופי של 'דטנט גלובלי' המתפתח קרוב לוודאי לאחר משבר גלובלי, בו יחסי המעצמות עוברים הפשרה ונוצרים שיתופי פעולה עולמיים המתמקדים במענה לאתגרים הגלובליים.

2. מגמות על

מגמות על הן תופעות והתפתחויות בעלות ודאות גבוהה והשפעה רבה על רוב תחומי החיים בימינו ובעתיד הנראה לעין. להלן, תמצתנו חמש מגמות עיקריות מסוג זה:

- א. **תחרות גוברת** בין המעצמות תוך מאבק על עיצוב הסדר העולמי. על רקע העימות הבין-מעצמתי מתנהלת גם תחרות בין מדינות ובינן לבין שחקנים לא מדינתיים כגון התאגידים הגלובליים או תנועות חברתיות שונות. תחרות זו חובקת את כלל תחומי החיים, מדיניים, ביטחוניים, כלכליים וחברתיים, כולל עיצוב הדין הבינלאומי, האידיאולוגיה והנורמות הרצויות והערכים החברתיים. השחקנים השונים פועלים במגוון הולך ומתרחב של ממדים וכלים לשם קידום האינטרסים שלהם, החל משימוש בכוח, באמצעות גורם שלישי, בסביבה רשתית, בחלל, בים, באמצעים כלכליים או תודעתיים.
- ב. **שינויים אקלימיים וסביבתיים** שיובילו לחוסר יציבות ולאירועי קיצון אקלימיים, אסונות טבע, שינויים בכלל המערכות האקולוגיות שישפיעו ישירות על החיים בכדור הארץ. שינויים אלה צפויים לעודד תהליכי מיטיגציה ואדפטציה הנוגעים לכלל תחומי החיים, הפוליטיקה העולמית והפנים-מדינתית, משק האנרגיה, התעשייה והכלכלה, התשתיות, התעסוקה, התרבות והחברה.
- ג. **חדשנות מדעית וטכנולוגית** מעצבת את כלל תחומי החיים שלנו. ההאצה הטכנולוגית מעניקה פתרונות אל מול אתגרים רבים אך גם גורמת לשינויים רבים ושיבושים שונים שלרוב קשה לצפות. החדשנות המדעית והפיתוח הטכנולוגי מעצבים את מאזני העוצמה בעולם ועל כן הם גם מהווים מוקד מרכזי למתיחות בתחרות ובמאבק בין כלל השחקנים. השינויים הטכנולוגיים גם משפיעים על התפתחויות בתוך המדינות ויוצרים הבחנה בין מי שמתחבר אליהם לבין מי שלא.
- ד. **אי-יציבות על רקע שינויים דמוגרפיים וחברתיים** הצפויים להמשיך ואף להתגבר ברוב חלקי העולם, כגון הגירה ופליטות, עיור וריכוז סביב מטרופולינים, הזדקנות אוכלוסייה בעיקר במדינות המפותחות, עליית אליטות חדשות, אי-שוויון, פערים ומתחים כלכליים וחברתיים בין מגזרים שונים, דיסאינפורמציה מכוונת וחוסר אמון גוברים. כלל ההתפתחויות הללו צפויות להחריף את השסעים החברתיים, המתוחות וחוסר היציבות המדינתית ולהוביל לפופוליזם ולהקצנה, לאלימות, פשע וטרור. במקביל ימשיך להתחולל מאבק על זכויות הפרט והכלל ולהתקיים מתח בין התעצמות הפרט לבין דרישות קהילתיות, ברמות השונות.
- ה. **גלובליזציה ואנטי גלובליזציה**: הגלובליזציה שהואצה ע"י ההתפתחות הטכנולוגית, יצרה קישוריות גלובלית וקידמה מאוד את הצמיחה ואת הקשרים בעולם אך במקביל הניעה התנגדות כלפיה בקרב מי שהרגיש כנפגע ממנה או חשש להיפגע בתחום מסוים בעתיד. הקישוריות וריבוי הזיקות המייצרים תלות גבוהה וקצב השפעה מהיר יישארו מאפיינים של עולמנו, למרות ריבוי מגמות של פרוטקציוניזם והתכנסות לאומית בתחומים מסוימים, למשל במו"פ וייצור מוצרים חיוניים. שיתופי הפעולה ימשיכו להתחזק, בעיקר בין מדינות

ברית ויתכן גם בגושי מדינות נפרדים, למשל בתחומי המידע, המטבע, שרשראות אספקה, ואף התרבות. על אף או לנוכח האתגרים הגלובליים, כמו מגפה, שינויי אקלים, מחסור במשאבים או פליטות, נראה כי בעשור הקרוב המוסד המדינתי ימשיך להיות השחקן הדומיננטי במערכת הבינלאומית.

3. משתנים משני משחק

משתנים משני משחק הם התפתחויות לא ודאיות שלאופן ההתפתחות שלהן ולזיקות בינהן, צפויה להיות השפעה רבה על המציאות. ניתחנו את המשתנים העיקריים בשני מפלסים, ברמה הגלובלית וברמה הלאומית, באופן הבא:

א. רמה גלובלית:

- 1) היחסים בין המעצמות:** מאפייני היחסים בין השחקניות הדומיננטיות ביותר ישפיעו על כלל תחומי החיים. היחסים במנעד שבין מלחמה ישירה ועצימה לבין שיתוף פעולה הדוק ופורה בתחומים שונים, יעצבו במידה רבה את כלל המגמות של חיינו.
- 2) הארכיטקטורה של המערכת העולמית:** אילו שינויים יחולו במבנה ובמאזני העוצמה בין השחקנים השונים, כולל כניסת שחקנים חדשים ולא מדינתיים? מה טיב היחסים היחסיים בין השחקנים השונים? אילו זיקות, בריתות וגושים יתגבשו? ומה תהיה ההשפעה של שחקנים שונים על המבנים והתהליכים במערכת העולמית?
- 3) כלכלה:** האם תימשך ההאטה בצמיחה הכלכלית העולמית ואף המיתון שמאפיין מדינות שונות ותחומים רבים עם התפרצות מגפת הקורונה ועל רקע המלחמה באוקראינה שהחמירה את המשבר בתחומי האנרגיה, המזון ושרשראות האספקה? האם התאגידים הגלובליים ימשיכו להתחזק ומה תהיה השפעתם על העולם? איך יתאפיינו היחסים בין התאגידים לממשלות ולציבור בעולם? מה תהיה המדיניות הכלכלית שתינקט על ידי הגורמים המובילים והמשפיעים בעולם? האם לכיוון של גלובליזציה או לסגירות? לכיוון שמרני או פרוגרסיבי?
- 4) מדע וטכנולוגיה:** האם תהיה פריצת דרך בתחומים משני מציאות כמו הקוונטום, הבינה המלאכותית, נתוני עתק (Big Data), הרובוטיקה, הביוטק והפודטק או האנרגיה (כולל גרעינית)? מי ישלוט בפריצות הדרך? איזה שימוש יעשה בהן? איך הן ישפיעו על חיינו?
- 5) מנהיגות:** איזו מנהיגות תתעצב ותוביל ברמת המעצמות והמדינות המשפיעות? במוסדות הבינלאומיים או בחברה האזרחית בעולם?
- 6) מגמות חברתיות:** לנוכח המגמות והזיקות בין ההתפתחויות השונות, אילו מגמות חברתיות יעצבו את סדר היום החברתי במדינות השונות ובעולם? האם לכיוון של

פתיחות גלובלית או לסגירות לאומית? האם לכיוון של ליברליזם ודמוקרטיה או לפופוליזם וסמכותניות שלטונית? האם לכיוון דתי או אידיאולוגי מסוים? האם האתגרים הגלובליים כמו שינויי אקלים ידחפו לתנועה חברתית גלובלית משפיעה?

ב. רמה לאומית:

בהקשר ישיר למדינת ישראל ניתן לזהות מספר משני משחק עיקריים שיעצבו את העתיד:

- (1) **איכות ההנהגה, היציבות והמשילות השלטונית:** אלה אבני הראשה של הכיוון אליו תתקדם מדינת ישראל. עתיד המדינה יושפע ישירות מהנהגה שתשכיל ותצליח לייצב את המערכת הפוליטית, לחזק את המשילות של מוסדותיה, לזהות את אתגרי הפנים והחוץ של המדינה והחברה ולהתמודד עמם.
- (2) **הון אנושי:** זהו המשאב האסטרטגי החיוני והעיקרי של המדינה. התמודדות עם כלל האתגרים שלפנינו דורשת פיתוח רלבנטי של ערכים, ידע, כישורים ומיומנויות באופן הנרחב ביותר בחברה. האופן בו המדינה תשכיל לשמר ולפתח את ההון האנושי שלה ישפיע על יכולת ההתמודדות שלה במציאות דינמית ומשתנה על רקע תחרות עולמית ומאבק אזורי.
- (3) **הון חברתי:** איכות הקשרים ושיתופי הפעולה בין המגזרים השונים, רמת השותפות של כלל הציבור והקהילות בתהליכים בתוך המדינה, הלכידות החברתית והאמון בין הקבוצות השונות ובינן לבין מוסדות המדינה, יקבעו את רמת החוסן הלאומי ואת היכולת להתמודד עם המשברים המגוונים הצפויים.
- (4) **הסכסוך הישראלי-פלסטיני:** ימשיך להשפיע על המציאות וההתפתחויות השונות. מאפייני היחסים בין מדינת ישראל לישות הפלסטינית וסדר היום הפלסטיני ישפיעו במידה רבה על המגמות בתוך מדינת ישראל ועל יחסיה עם האזור והעולם.
- (5) **התפתחויות אזוריות:** במדינות השכנות, הקרובות והרחוקות יותר, ימשיכו לייצר הזדמנויות וסיכונים למדינת ישראל. התפתחויות מדיניות, ביטחוניות, כלכליות, חברתיות ואף סביבתיות במדינות האזור צפויות להציב אתגרים ולהשפיע באופן ישיר ועקיף על מדינת ישראל.

4. תסריטים אזוריים

תסריט 1: תחרות בין מעצמתית ('עסקים כרגיל')

מפלס גלובלי:

תסריט של המשך כרסום בסדר הישן והחרפת המאבק על עיצוב הסדר העולמי. במאבק מעורבות ארבע מעצמות מרכזיות: ארה"ב, סין, רוסיה והאיחוד האירופי. הפלישה הרוסית לאוקראינה גורמת להחרפת המתיחות הבין-גושית, בין מדינות נאט"ו בהובלת ארה"ב לרוסיה וסין, המתעצמת גם במרחב הארקטי ובמרחב ההינדו-פסיפי, בעיקר סביב סוגיית טאיוואן ואף זולגת ליבשת אפריקה. התחרות בין המעצמות מתמקדת במשאבים, בטכנולוגיה, בכלכלה, במרחבי השפעה ואף באידיאולוגיה. היחסים הבין-מעצמתיים מגבילים את היכולת לקדם מדיניות בינלאומית אפקטיבית מול אתגרים גלובליים כמו אקלים ומגפות. מגפת הקורונה והמשבר הכלכלי מחלישים את ארבע המעצמות. סין חווה ירידה משמעותית בתוצר. ארה"ב עוברת מיתון כלכלי המלווה באינפלציה גבוהה. רוסיה נחלשת מבחינה כלכלית בשל הסנקציות הכלכליות המוטלות עליה על ידי המערב. האיחוד האירופי סובל מהחרם שהוא מטיל על יבוא נפט וגז מרוסיה ומתגמול רוסי המתבטא בפגיעה בשרשראות האספקה ובמיוחד באספקת הגז. המשך הלחימה באוקראינה עלול להאריך את המשבר הכלכלי ולפגוע בכל הצדדים המעורבים. האזורים של חצי האי קרים, דונייצק ולוגנסק נשארים כאוטונומיות עצמאיות בהשפעה רוסית. הסנקציות שהוטלו על רוסיה נשמרות ומעמדה של רוסיה בזירה הבינלאומית ממשיך להיחלש. סין ממשיכה במדיניות של 'דיבור כפול' המתנגדת להתערבות בענייני הפנים של מדינות במקביל לתמיכה ברוסיה, מתוך רצון להחלשת מעמדה של ארה"ב ולעצב סדר עולמי חדש. כמו המעצמות האחרות, ארה"ב טרודה בבעיות פנים ובמקביל מעצבת מחדש את מדיניות החוץ שלה. המתיחות הגלובלית במקביל להתערערות שרשראות האספקה, מדרבנות תהליכים של בניית מחנות עולמיים, כאשר סין, רוסיה ולצידן איראן מתקרבות זו לזו. ארה"ב והאיחוד האירופי מגבשות מחנה נגדי ומציבות את נאט"ו כגורם העומד מול רוסיה באירופה. באזור ההינדו-פסיפי מקדמת ארה"ב את השותפות הכלכלית של ה-Quad יחד עם הודו, יפן ואוסטרליה, ואף מצטרפת לשותפות הכלכלית הטרנס-פסיפית (CTPP), המכוונות לצמצום ההשפעה של סין. במקביל היא מפתחת את Aukus כשותפות צבאית נגד סין יחד עם אוסטרליה והממלכה המאוחדת. המתיחות הגלובלית הולכת וגוברת ומתמקדת בשלוש חזיתות עיקריות, במזרח-אירופה ובמרכזה אוקראינה, באזור ים סין הדרומי ובמרכזה טאיוואן ובאזור הארקטי. המעצמות מתקדמות לקראת התנגשות וגובר הלחץ על כלל המדינות לבחור צד בעימות.

מפלס אזורי:

הלחץ על מדינות המזה"ת להחליט לאיזה צד הן שייכות, מלווה בביקורים של מנהיגי המעצמות שנועדו לחזק את הבריתות עם המדינות באזור. בעקבות מגמת היציאה של ארה"ב מהאזור במקביל לגידול ההשפעה הכלכלית הסינית, מדינות האזור נוטות לאמץ מדיניות ניטרלית כלפי המאבק המעצמתי. אולם ניטרליות זו אינה מחזיקה מעמד בשל המשבר הכלכלי והפגיעה בשרשראות

האספקה של מוצרים חיוניים ובהם אנרגיה וחיטה. ארה"ב פועלת לשיקום מעמדה במזה"ת לנוכח חולשתה בסוגייה האיראנית, המאבק הבין-מעצמתי ומאמצי חיזוק ההשפעה הסיניים ואף הרוסיים באזור. הדבר בא לידי ביטוי בסיוע צבאי מצומצם, הגנתי בעיקרו ובמאמץ לגיבוש שיתופי פעולה בתחום פיתוח התשתיות ושרשראות האספקה במשולב עם ערב הסעודית וביצירת מסדרון סחר המחבר את ישראל, איחוד האמירויות והודו. ארה"ב גם מפעילה לחצים על מפיקות הנפט להוריד את המחירים על מנת להכביד על רוסיה והן נענות באופן חלקי. הדבר גורם לעליית כוחן הכלכלי והגאופוליטי של המדינות מפיקות הנפט באזור. לעומת זאת מדינות שתלויות ביבוא נפט וחיטה נחלשות והופכות לתלויות יותר בגורמים חיצוניים. איראן מחזקת את קשריה הכלכליים והצבאיים עם סין ורוסיה. המתרחשות הבין-מעצמתית מקפיאה את המו"מ בנושא הגרעין מול איראן ומאפשרת לה להתבסס כמדינת סף גרעינית תוך העצמת מעמדה המדיני והצבאי. מדינות המפרץ וישראל מתמרנות בין המעצמות במטרה לצמצם סיכונים ומהדקות את הקשרים ביניהן על מנת להרתיע ולבלום את איראן המקדמת מדיניות תוקפנית. טורקיה מנצלת את ההתפתחויות השונות לחיזוק מעמדה והשפעתה בכל הזירות תוך קידום מדיניות פנים אסרטיבית, פעולות צבאיות בגבולותיה ומדיניות חוץ פייסנית וכלכלית. תסיסה חברתית וכלכלית מאפיינת מדינות רבות במזה"ת ובאפריקה, ובכלל זה לבנון, עיראק, ירדן ומצרים. מתפתח גל חדש של רדיקליזציה אסלאמית וטרור. המתרחשות בין מדינת ישראל לציר השיעי מקרבת את הצדדים לקראת עימות ישיר ועצים. שיתופי הפעולה המעמיקים בין ישראל למשטרי ה'נורמליזציה' מאותגרים על ידי התנגדות ציבורית גוברת באותן מדינות. בזירה הפלסטינית, משבר המשילות והקיפאון המדיני גורמים לחוסר יציבות פנימית, להסלמה ביטחונית ולמבצעים צבאיים מתמשכים.

סיכונים

א. מדיניים :

- 1) מתיחות גוברת מול ארה"ב לנוכח יחסי ישראל עם סין ורוסיה.
- 2) כרסום ביחסי ישראל עם מדינות במחנה הדמוקרטי-ליברלי עקב המדיניות האמביוולנטית של ישראל.
- 3) סנקציות רוסיות וסיניות ישירות ועקיפות עקב הזדהות ישראלית עם ארה"ב והמחנה שבהובלתה.
- 4) תלות הולכת וגדלה במעורבות של ארה"ב במזה"ת ובתמיכה שלה לנוכח האיומים המתהווים.
- 5) אתגור 'הסכמי אברהם' על ידי הציבור במדינות השותפות ועל ידי איראן ובנות בריתה.

ב. כלכליים :

- 1) פגיעה ביחסי סחר עם סין ורוסיה ובשרשראות אספקה התלויות בהן.
- 2) הקפאת מיזמי תשתיות בשותפות סינית והתייקרות שלהם מול שותפים אחרים.
- 3) פרוטקציוניזם וחסמים בתחומים שונים בקרב שותפות סחר, כולל בארה"ב.

- 4) תחרות בין מדינתית מעצימה בשוקים שונים ועל גיוס הון אנושי מדעי-טכנולוגי.
ג. ביטחוניים:
- 1) הסלמה מול ציר שיעי אזורי בהובלת איראן ובסיוע רוסי וסיני.
 - 2) חוסר יציבות במדינות שכנות לנוכח משבר כלכלי ומחסור במוצרי צריכה בסיסיים. עלייה בגל אסלאמי רדיקלי.
 - 3) הישאבות להתמודדות עם זירה פלסטינית קורסת וטרור.
- ד. לאומיים:
- 1) מתיחות פנימית לנוכח ההסלמה בזירה הפלסטינית.
 - 2) הפניית תקציבים לביטחון על חשבון השקעה באתגרים האזרחיים.
 - 3) פערים בהון אנושי רלבנטי לנוכח מחסור בהכשרה והגירת עובדים.

הזדמנויות

- א. מדיניות: ביסוס רשת שת"פ אזרית. המתיחות העולמית והאזורית מאפשרת תנאים לקידום שתופי פעולה אזוריים, כלכליים וביטחוניים.
- ב. כלכליות: הנכסיות של ישראל בתחום הביטחון, המדע והטכנולוגיה מאפשרת הרחבת הסחר ואף פתיחת שווקים חדשים בטווח הקרוב.
- ג. ביטחוניות: המאבק הבין מעצמתי צפוי לחזק את היחסים עם ארה"ב ובנות נאט"ו.
- ד. לאומיות: איומים חיצוניים בעלי פוטנציאל לחיזוק הלכידות הפנימית.

עיקרי משמעויות

לצד ניסיון לשמר ככל הניתן את היחסים עם סין ורוסיה, מדינת ישראל צריכה למצות את המצב לביסוס מעמדה והנכסיות שלה בארה"ב ועם מדינות נאט"ו. האמביוולנטיות הטורקית יכולה להוות הזדמנות לחיזוק היחסים עם ישראל והמערב ולצינון יחסי טורקיה עם איראן. ההתקרבות לטורקיה צריכה להיות במקביל לחיזוק יחסים עם יוון, מצרים וסעודיה. מגמת הנורמליזציה הינה שברירית ודורשת תחזוק שוטף ומסיבי תוך מציאת הנתבים להשפעה על התודעה הציבורית. במסגרת עיצוב התודעה, יש לצמצם את האחריות הישראלית ל'בעיה' הפלסטינית, ולקדם מציאות בה הפלסטינים הם שותף אזרחי ולא יריב צבאי. יש לבסס שרשראות אספקה חליפיים על חשבון אלה שצפויים להיפגע עם סין ורוסיה. פיתוח ושימור הון אנושי בישראל צריך להיות יעד לאומי חיוני לנוכח התחרות העולמית המתעצמת.

תסריט 2: 'מלחמה קרה' מודל המאה ה-21

מפלס גלובלי:

סין חולפת על פני ארה"ב והופכת למעצמה הכלכלית המובילה. תמורה זו מלווה בעליית כוחה הצבאי של סין ובהתגברות השפעתה הפוליטית באסיה ובאוקיאנוס ההודי והשקט. סין תובעת הכרה במעמדה הכלכלי והגיאופוליטי ומתן ביטוי לכוחה בעיצוב מחדש של הסדר העולמי. תמורות אלה נתפסות על ידי ארה"ב כאיום על מעמדה ומוליכות לסף מלחמה. מה שמעמיק את המשבר הוא התמשכות הלחימה בין רוסיה לאוקראינה כאשר הרוסים נהנים מתמיכה סינית ואילו האוקראינים זוכים לסיוע כלכלי וצבאי נרחב מארה"ב וממדינות המערב. המלחמה באוקראינה גולשת לעימות בין שני גושים עיקריים, האחד בהובלת ארה"ב והשני בהובלה משותפת של רוסיה וסין.

כלל ההתפתחויות העולמיות, הכלכליות, הטכנולוגיות והמדיניות, מעוצבות בהתאם למאבק בין הגושים. רוב המדינות נדרשות לנקוט צד בעימות. לאחר מספר אירועי חיכוך צבאיים ישירים באזור הארקטי ובמצר טאיוואן ועל רקע החשש ממלחמת עולם שלישית גרעינית, משתדלות המעצמות להימנע מלחימה ישירה ביניהן. הן מחמשות ומפעילות 'צד שלישי' ומנהלות מערכה חשאית ועקיפה בממדים השונים תוך פיתוח מואץ של טכנולוגיות מתקדמות לשם כך. המוקד הגאוגרפי העיקרי של העימות עובר למרחב ההינדו-פסיפי, שבו חווה העולם התדרדרות מהירה באזור ים סין הדרומי ובמיוחד סביב טאיוואן. האתגרים הגלובליים מתעצמים לנוכח חוסר הקשב ואי-יכולת שת"פ בינלאומי לפתרון שלהם. מה שמונע גלישה למלחמה חמה הוא החשש ההדדי משימוש בנשק גרעיני, בעיות פנימיות בשתי המעצמות, אזהרות בעלי ברית ומחאה של תנועות אזרחיות. התוצאה היא התפתחות מלחמה קרה חדשה בנוסח המאה ה-21.

המלחמה הקרה מתבטאת במאבק אידיאולוגי מתעצם בין המחנה הדמוקרטי-ליברלי לבין המחנה הסמכותני (אוטוריטרי) שנע בין טוטליטריות לדמוקטטורה (דמוקרטיה טוטליטרית). ארה"ב ובעלות בריתה מובילות ביקורת חריפה על המשטר הסמכותני בסין וברוסיה. הביקורת מתמקדת בפשעי המלחמה של רוסיה באוקראינה ובפשעים נגד האנושות של סין במיעוט האויגורי בשינגייאנג, ופגיעה בזכויות אדם בתוך סין, בהונג קונג ובטיבט. סין ורוסיה תוקפות את המודל הדמוקרטי המערבי עקב הצביעות הקולוניאליסטית שלו, חולשת המשילות הפנימית שלו וחוסר השוויון שהוא מייצר. המודל הסמכותני הסיני מושך אליו מדינות בעלות רמה נמוכה של התפתחות דמוקרטית וכאלה שחשות שנזנחו על ידי המערב.

במסגרת המאבק, סין וארה"ב מגבשות סביבן גוש של בעלי ברית. סין מהדקת את קשריה עם רוסיה, כורתת ברית אסטרטגית עם איראן ומהדקת את קשריה עם מדינות לאורך נתיב החגורה והדרך. ארה"ב מפתחת את הדיאלוג הביטחוני במרחב של ההינדו-פסיפי עם הודו, יפן ואוסטרליה אליו מצטרפות גם גרמניה, צרפת ואנגליה, מהדקת את הקשרים עם יפן ודרום קוריאה ומטפחת את הבריתות הצבאיות והמודיעיניות שלה. ארה"ב גם חוזרת לעמדה מובילה של ברית נאט"ו המתעצמת ונערכת בחזית מול רוסיה במזרח אירופה, אגן היס התיכון והאזור הארקטי.

ארה"ב מגדירה את רוסיה וסין כאיום ביטחוני ומקדישה מאמצים רבים לקידום טכנולוגיות היכולות להתמודד בעיקר עם סין. היא מפעילה סנקציות על מדינות וגופים בעלי קשרים טכנולוגיים עם סין העשויים לפגוע באינטרסים ביטחוניים, כמו למשל תקשורת הדור החמישי, בינה מלאכותיות ומחשוב קוונטי. סין מנהלת מדיניות אסרטיבית הכוללת פעילות צבאית בגבול עם הודו, בים סין הדרומי ובהטלת מצור על טאיוואן, מגבירה את תקיפותיה על ארה"ב בממד הסייבר ומנהלת מערכה אינטנסיבית של ריגול והפצת מידע כוזב. המאבק הבין-מעצמתי צורך משאבים כלכליים כבדים, בעיקר מסין וארה"ב. העולם מתחלק לאזורי השפעה נפרדים מבחינה טכנולוגית, מסחרית וביטחונית.

המעצמות מפעילות באופן הדדי מכסים, מגבלות וסנקציות כלכליות וסנקציות דיפלומטיות. לנוכח התלות הכלכלית שהתבססה בין ארה"ב וסין שתי המעצמות נכנסות למשבר כלכלי חריף. סין ורוסיה מכוננות ציר מדיני, ביטחוני וכלכלי, שתכליתו לבודד את ארה"ב ולהקשות על פעילותה בעולם. מה שהחל כסדרת התגרונות מקומיות מצד סין הולך ומתרחב לכלל האוקיינוסים השקט וההודי ומגיע גם למזרח התיכון. סין פועלת להגביר את השפעתה באזור המפרץ הפרסי, מהדקת את השותפות הצבאית עם איראן על מנת להבטיח שליטה במיצרי הורמוז ובה בעת הופכת את הנמל בג'יבוטי למוקד שליטה אסטרטגית על הכניסה למיצרי באב אל מנדב.

מפלס אזורי :

העימות הבין-מעצמתי מטלטל את המזה"ת אשר הופך לזירת עימות חשובה וסדר היום של מדינות האזור מוכתב על ידי הגוש המעצמתי אליו הן משתייכות. סין, רוסיה ואיראן פועלות במשותף להחלשת מעמדה של ארה"ב באזור, תוך הדגשת פוטנציאל הצמיחה הכלכלית והיציבות אל מול גינוי הסדר העולמי המערבי הדמוקרטי. המדינות במזרח התיכון הופכות לכלי משחק בעימות הבין-מעצמתי, מאבדות מחופש הפעולה שלהן וחלקן אף הופך לגרורות של מעצמות העל. טורקיה קשורה בנאט"ו אך משמרת קשרים כלכליים עם סין, פקיסטן ואיראן ומנהלת מעין מדיניות ניטרלית. איראן פורצת ליכולת גרעינית ויחד עם פקיסטן, סוריה, לבנון ועיראק חוברת לגוש הסיני-רוסי. ישראל, ירדן, מצרים, ערב הסעודית ומדינות המפרץ נאלצות לחבור לגוש המערבי עקב החשש מאיראן הנתמכת על ידי סין ורוסיה. המעצמות דואגות לטפח את הבריתות במזה"ת על ידי השקעה במשטרים חזקים בעלי אופי אוטוקרטי ואוריינטציה אנטי-ליברלית. השחיתות הגוברת, הפגיעה בזכויות אדם וחוסר היציבות הפנימית במדינות אלה אינן זוכות להתייחסות משמעותית על רקע המאבק הגלובלי.

ישראל אינה מסוגלת לתמרן ביחסים בין המעצמות ובוחרת באופן ברור בצד האמריקאי שאף מגדיל את הסיוע הביטחוני שלו. התפתחות זו מובילה את סין ורוסיה להטלת סנקציות על ישראל ולהפסקת היחסים עמה. הנכסיות הביטחונית והטכנולוגית מסייעת לישראל לבסס את יחסיה עם המשטרים הסונים בגוש המערבי ולחזק את השותפות האסטרטגית עם נאט"ו. עימות צבאי שפורץ

בין ישראל לציר השיעי הופך לבבואה של העימות הבין-מעצמתי. יכולות צבאיות מעצמתיות זורמות לאזור תוך התגברות הנוכחות הרוסית בסוריה ובלבנון.

המציאות בגבולות ישראל מעוצבת במידה רבה על ידי ההתפתחויות בזירה הבינלאומית. לישראל מתאפשר לקיים גבולות של ביטחון (במזרח ובמערב). בזירה הפלסטינית, לאחר תקופה משברית ממושכת וחילופי שלטון ברשות הפלסטינית, המערכת התייצבה וישראל הגיעה להסדרים עם הרשות בתמיכה של מדינות ערביות החברות בגוש המערבי. גבולה הצפוני של מדינת ישראל נמצא במתיחות מתמשכת.

סיכונים

ה. מדיניים:

- 1) משבר חמור עד ניתוק יחסים עם סין ורוסיה.
- 2) חוסר יציבות של מדינות שכנות.
- 3) אתגור הסכמי הנורמליזציה על ידי הציבור במדינות השותפות ובהשפעת איראן ובנות בריתה.
- 4) אינטרסים מעצמתיים יכפו סדר יום מדינתי ישראלי.

ו. כלכליים:

- 1) ניתוק יחסי סחר, שרשראות אספקה ומיזמים משותפים עם סין ורוסיה.
- 2) הקפאת מיזמי תשתיות בשותפות סינית והתייקרות שלהם מול שותפים אחרים.
- 3) משבר כלכלי, עולמי ומדיני עם התייקרות מסיבית של מוצרים ושירותים שונים.

ז. ביטחוניים:

- 1) מלחמה נגד ציר שיעי בהובלה איראנית אסרטיבית, תוך סיוע ואף עידוד של רוסיה וסין, עם קושי ליצירת מנגנון סיום.
- 2) הגבלות חופש הפעולה וחיכוך צבאי עם רוסיה במזה"ת ועם סין בממד הסייבר ויתכן גם ימי.
- 3) אינטרסים ביטחוניים של ישראל יכולים להיחשב כמשניים ואף כפוגעים באסטרטגיה של הגוש המערבי ובארה"ב.
- 4) חוסר יציבות לאורך הגבולות עקב עלייה בגל טרור אסלאמי רדיקלי.
- 5) פוטנציאל לקריסת הרשות הפלסטינית והתחזקות גורמי טרור בסיוע איראני.

ח. לאומיים:

- 1) מתיחות פנימית לנוכח ההסלמה או הסדרה בזירה הפלסטינית.
- 2) הפניית תקציבים לביטחון על חשבון השקעה באתגרים האזרחיים.
- 3) קליטת עלייה מסיבית מרוסיה ומזרח אירופה.
- 4) עומס מתעצם על תשתיות.

הזדמנויות

ה. מדיניות:

- 1) מרחב צר מאוד לבסס מעמד של מתווכת בין הגושים.
- 2) פוטנציאל לחיזוק נכסיות ישראלית בארה"ב.
- 3) המתרחשות העולמית והאזורית מאפשרת תנאים לקידום שתופי פעולה אזוריים ועולמיים, כלכליים וביטחוניים עם המדינות הידידותיות.
- 4) קשב עולמי נמוך לסדר יום פלסטיני.

ו. כלכליות:

- 1) הנכסיות של ישראל בתחום הביטחון, המדע והטכנולוגיה מאפשרת הרחבת הסחר ואף פתיחת שווקים חדשים.
- 2) הזדמנויות חדשות לסחר במוצרים ושירותים בתחומים בהם מדינות הסתמכו על יחסים עם מעצמות שהפכו לאויב, למשל מוצרים שהגוש המערבי ייבא מרוסיה או סין.
- 3) פוטנציאל לחיזוק ייצור מקומי, בדגש למוצרים חיוניים.

ז. ביטחוניות:

- 1) המאבק הבין מעצמתי צפוי לחזק את היחסים והסיוע מארה"ב ואף ברית נאט"ו.
- 2) העימות של סין ורוסיה נגד ארה"ב ובנות בריתה צפוי לגרום להן לרכז עיקר מאמץ באזורים רחוקים מישראל.

ח. לאומיות:

- 1) איומים חיצוניים בעלי פוטנציאל לחיזוק הלכידות הפנימית.
- 2) תקופה משברית משנה סדרי עדיפויות ומזרזת רפורמות ברמה הלאומית.

משמעויות

- א. ישראל תידרש להזדהות באופן מוחלט עם ארה"ב והגוש בהובלתה.
- ב. נדרשת היערכות למלחמה עצימה ובסבירות גבוהה אל מול יכולות מעצמתיות.
- ג. היערכות לאיום גרעיני.
- ד. יש לקדם אסטרטגיה ביטחונית קואליציונית עם ביטחונות לכך שישראל לא תגרר למלחמות של מדינות אחרות ולא תשא לבדה באתגר המלחמתי.
- ה. נדרשת חליפיות וביטחונות לכלל התחומים בהם ישראל נסמכת על היחסים עם רוסיה וסין (מזון בדגש לחיטה ודגנים, מוצרים כימיים, מתכות ומוצרי אלקטרוניקה, בנייה ותשתיות).
- ו. יש למפות תחומים בהם ישראל יכולה להחליף שותפות סחר שיופסקו עקב העימות.
- ז. הכנת המשק למשבר כלכלי חריף ויוקר מחייה.

- ח. השקעת משאבים לחיזוק החוסן הפנימי, עם התייחסות לכלל המגזרים.
- ט. הגברת מאמץ לביסוס חוסן תשתיתי.
- י. היערכות לאיום על חיי יהודים בתפוצות, בדגש למרחב הרוסי.

תסריט 3: עולם רב-קוטבי

מפלס גלובלי:

ההתרחקות ממלחמת העולם השנייה שבסופה קבעה ארה"ב במידה רבה את אופי הסדר העולמי, ארבע שנות השלטון של טראמפ, חולשתו של ביידן, העלייה של סין והישגי רוסיה במלחמה באוקראינה, מביאות לקץ עידן ההגמוניה האמריקאית. ברית נאט"ו בהובלת ארה"ב אינה מצליחה לעצור את ההשתלטות של רוסיה על מזרח אוקראינה והמלחמה מסתיימת בהסכם נוח לרוסיה: אוקראינה מתחייבת לפירוז מסוים של אמצעי לחימה בשטחה ולהימנעות מהצטרפות לנאט"ו. מדינות אירופה חוזרות בהדרגה לכונן יחסים כלכליים עם רוסיה לנוכח המחסור בגז, מפתחות אסטרטגיה ביטחונית משלהן תוך הרחבת ברית נאט"ו והאצת ההתעצמות הצבאית שלהן.

העוצמה הבינלאומית מתאפיינת במערכת רב-קוטבית ללא דומיננטיות מעצמתית מובהקת. כל אחד מהקטבים מקדם שיתופי פעולה ובריתות אזוריות ונושאות בהתאם לאינטרסים השונים והמערכת כולה מאופיינת במתחים רבים ובחוסר יציבות. סין מנצלת את המצב להתעצמות באזור ההינדו-פסיפי, אך במקביל דוחפת להתגבשות קואליציות כנגדה שמחריפות את מדיניותן לשם הגבלת השפעתה. רוסיה מוכתמת במערכה באוקראינה, מתקשה לשקם את מצבה הכלכלי, את האמון של אזרחיה ואת מעמדה הבינלאומי. התוצאה היא היווצרות עולם רב-מוקדי שבו לצד ארה"ב, סין ורוסיה מתפתחים מוקדי כוח נוספים: אירופה, יפן, הודו ומוקדי כוח אסלאמיים במזרח התיכון תוך שיתוף פעולה ויריבות בין טורקיה ואיראן.

ההתמודדות עם משבר הקורונה ולאחריו המשבר הכלכלי העולמי, משמשים כמסנת שבעה בוקעים מוקדי הכוח החדשים. מדינות שהצליחו להתאושש מהר פורצות קדימה ובהן סין, יפן, גרמניה, ומדינות אוקיאניה. המדינות היוצאות מהמשבר מפתחות ביניהן קשרי מסחר תוך הסתייעות ושותפות עם תאגידים גלובליים בעלי עוצמה בתחום הכלכלי, הטכנולוגי והביטחוני. ארה"ב מתקשה לקדם מדיניות כלכלית, בריאותית וחברתית אפקטיבית ויציבותה הפנימית מתערערת.

מפלס אזורי:

ההיווצרות של מוקדי כוח מגוונים מושפעת גם מיוזמות אזוריות וממאבקים אזוריים שבמהלכם קוראים כוחות אזוריים כדוגמת טורקיה ואיראן תיגר על המעצמות שהובילו בעבר. בעקבות הסכם הגרעין שנחתם עמה, איראן ממשיכה בחיזוק השפעתה במדינות האזור תוך התעצמות צבאית ועל סף יכולת גרעינית, ואילו טורקיה מגבירה את תוקפנותה האזורית בסוריה, בעיראק, במזרח הים

התיכון מול יוון, בלוב ובסומליה. למרות ששתי המדינות נפגעו בתקופת המגפה וממשיכות לסבול משפל כלכלי, הן מגלות יציבות שלטונית, מגבירות את המעורבות האזורית תוך פיתוח יחסים כלכליים חוצי גבולות. היציאה של ארה"ב מהמזרח התיכון וההתכנסות של אירופה מאפשרות לשתי המדינות להעצים את כוחן ולהפוך למוקד כוח במזרח התיכון.

סין ורוסיה מחזקות את התבססותן במזה"ת על ידי הידוק הקשרים עם המעצמות האזוריות: טורקיה ואיראן. לנוכח ההתעצמות האיראנית, טורקיה, סעודיה ומצרים בוחנות אפשרויות לפיתוח גרעין צבאי. במקביל למתח הגובר בין הציר השיעי לציר הסוני מתקיימים גם שיתופי פעולה בהקשרים שונים בין המדינות. ישראל, סעודיה, המפרציות ומצרים מתאמצות לבסס קוטב בעל עוצמה משלו אל מול איראן וטורקיה. ההיווצרות של עולם רב-מוקדי, שבו ארה"ב היא שחקן אחד בין שחקנים רבים אחרים, והיווצרות של מוקד כוח אסלאמי במזרח התיכון מאלצת את ישראל לחשב את צעדיה בזהירות ולהסתגל למצב חדש ובלתי צפוי. במצב זה גובר שיתוף הפעולה הגיאופוליטי, הכלכלי והדיפלומטי בין ישראל לשכנותיה הערביות, ובכלל זה הרשות הפלסטינית. ישראל פועלת למתן את המתחים בינה לבין הרשות הפלסטינית ובינה לבין הציבור בעולם הערבי. היא משתלבת בתהליכים אזוריים, ומקדמת שיתופי פעולה אזוריים על בסיס אינטרסים משותפים. ישראל חותרת למיתון הקונפליקט עם הפלסטינים על ידי הסדרים כלכליים, אך היא ממשיכה להיות מאותגרת מול סדר יום פלסטיני מסלים וגובר במקביל למאמצייה לבלום את התחזקות הציר השיעי תוך שימור היחסים עם השותפות האזוריות.

סיכונים

מדיניים:

- א. החלשות מעמדה ומעורבותה של ארה"ב יכולה להשליך ישירות על מעמדה של ישראל.
- ב. כרסום ביחסים בין ארה"ב לישראל.
- ג. גיוון משענות וגמישות במדיניות החוץ של כלל השחקנים באופן המייצר חוסר ודאות ביחסי החוץ ושיתופי הפעולה.
- ד. שברירות הסכמי אברהם ושיתופי פעולה אזוריים.
- ה. כפיית הסדרה לא נוחה מול הפלסטינים עקב לחץ מדינות האזור.

כלכליים:

- ו. שינויים במאזני הכוח והיתרונות היחסיים בעולם ובאזור תוך שחיקת יתרון ישראלי בתחומים מסוימים.
- ז. ביזור תקציבי אל מול אתגרים מרובים ובחוסר ודאות.

ביטחוניים:

- ח. אתגור מדיניות המב"ם הישראלית על ידי מדיניות איראנית תוקפנית ועד התמודדות בעימות רב-זירתי בהובלת איראן ללא תמיכה מספקת של ארה"ב והמערב.

מרכז שאשא למחקרים אסטרטגיים

אדמונד י. ספרא, ירושלים 91904

טל': 02-5494812 | פקס: 02-5494053 | shashacenter@savion.huji.ac.il

- ט. התגרענות אזורית.
- י. פוטנציאל למדיניות טורקית לעומתית ותוקפנית במסגרת מיצובה כמעצמה אזורית.
- יא. שבריריות היציבות הפלסטינית תוך פוטנציאל רב לקריסה והסלמה מדינית וביטחונית וכסוגיה פן-אסלאמית אזורית מלכדת כנגד ישראל.

לאומיים:

- יב. התערערות יחסי ערבים ויהודים בתוך ישראל.
- יג. הגדלת תקציב הביטחון על חשבון תקציבים אזרחיים.

הזדמנויות

- א. התרחבות פוטנציאל שיתופי הפעולה בעולם ובאזור.
- ב. צמצום חסמים לקידום והרחבת היחסים עם סין ורוסיה.
- ג. פוטנציאל לחיזוק היחסים עם מדינות הסכמי אברהם והציר הסוני לנוכח האיום האיראני.
- ד. אפשרות להתחזקות התלות בישראל מצידן של המדינות המאוימות על ידי איראן וגם על ידי טורקיה.
- ה. הגדרת מרחבי השלמה ותמורות ביחסים האזוריים, למשל לגבי התגרענות, התעצמות צבאית, שת"פ מודיעיני וטכנולוגי.

משמעויות

- א. חשיבות יכולת תמרון מדיני בין כלל השחקנים והמעצמות.
- ב. המשך ביסוס האינטרס האסטרטגי של ארה"ב בישראל וחיזוק תדמיתה ומעמדה של ישראל בתוך ארה"ב בכלל המגזרים.
- ג. חשיבות שימור היחסים עם סין ורוסיה.
- ד. חיזוק היחסים עם ברית נאט"ו ומדינות אירופה.
- ה. שימור אינטרסים משותפים ביחסים עם טורקיה והרחקתה ככל הניתן מאיראן.
- ו. המשך ביסוס וחיזוק היחסים עם מדינות הנורמליזציה באזור תוך שימור ההדדיות ביחסים.
- ז. נטילת יוזמה בקידום יציבות הזירה הפלסטינית וההסדרה עם ישראל.
- ח. קידום היציבות, החוסן, הלכידות וההון האנושי בתוך ישראל.
- ט. חיזוק העצמאות הכלכלית והביטחונית של ישראל בדגש למשאבים ויכולות חיוניים.

תסריט 4: דטנט גלובלי

מפלס גלובלי:

רצף המשברים המאיימים על כלל העולם דוחף את ארה"ב וסין למתן את היריבות, לשתף פעולה ולחזק את כוחם של מוסדות בינלאומיים. המשברים העולמיים כוללים את משבר הבריאות והמשבר הכלכלי שבא בעקבותיו, המשבר הגאופוליטי באוקראינה ובים סין הדרומי, וכן משברים הקשורים בשינוי האקלים, משבר תפוצת הנשק הגרעיני, ומשברים הקשורים בשיבושים טכנולוגיים. דחיפה משמעותית למיתון היריבות ניתנת על ידי התבוסה הרוסית באוקראינה. רוסיה נסוגה מאוקראינה לאחר שהיא נוחלת כשלון צבאי ומדיני. התבוסה הרוסית באוקראינה מחזקת את ברית נאט"ו ומעודדת את המגמה הדמוקרטית והליברלית. ההשפעה הרוסית והסינית מוגבלת בהיקפה וזוכה לאהדה בעיקר בקרב מדינות סמכותניות הזקוקות לסיוע סיני. ניסיון המלחמה באוקראינה מעודד מגמה לחיזוק המוסדות הבינלאומיים, יישוב סכסוכים ולהובלת סדר יום משותף להתמודדות עם האתגרים הגלובליים ובראשם משבר האקלים אך גם סוגיית הפליטים, שיבושים טכנולוגיים ותפוצת נשק להשמדה המונית. המעצמות פועלות לכינון הסכמי הגבלת תפוצת נשק קונבנציונלי ובלתי-קונבנציונלי על מנת להפחית סיכונים. הן גם משתפות פעולה לצמצום כוחו של האסלאם הקיצוני וכן לקידום תהליכים של בניית מדינות ושיקומן. הדגש בפעילות הבינלאומית הוא על מניעת הגמוניה של גורם כלשהו תוך עידוד שיתופי פעולה אל מול האתגרים המאיימים.

ארה"ב וסין פותחות במשא ומתן כלכלי, מטפחות קשרים בין קבוצות חברתיות בשתי המדינות ובוחנות ביחד יצירת מאזן כוח חדש שישכין רגיעה ויציבות ברחבי העולם ללא מעורבות בענייני הפנים של כל מדינה. ישראל מנצלת את צמצום המגבלות של ארה"ב על היחסים עם סין על מנת לקדם ולהרחיב את שיתופי הפעולה עמה בתחומי הכלכלה והטכנולוגיה.

רצף המשברים מביאים לחשבון נפש במדינות רבות במערב. הביקורת על ההסתגרות, על הפופוליזם ועל הנטייה לעבר שליטים סמכותניים גוברת ועולים כוחות הקוראים להתחדשות הדמוקרטיה תוך התאמת העקרונות הליברליים למצבים החדשים בדגש על שיתוף פעולה גלובלי והבטחת הביטחון הציבורי.

במדינות המערב עולים מנהיגים ליברליים הפועלים לשיקום הדמוקרטיה והמוסדות המולטילטרליים תוך שיתוף פעולה עם תאגידים בינלאומיים. בעקבות זאת מועמק שיתוף הפעולה העולמי, המוסדות הבינלאומיים מתחזקים, נוצרים ערכים משותפים ונבנות קואליציות שמטרתן למנוע ממעצמה כלשהי להגיע להגמוניה עולמית. בארה"ב מושקע מאמץ רב בפיתוח ההון האנושי, בפיתוח תשתיות ובחיזוק מעמדה הבינלאומי תוך הידוק קשרי המסחר, המדע והטכנולוגיה. לאחר הגעה להסדר ארוך טווח בעניינה של טאיוואן, סין פועלת באופן פרגמטי לצמצום סיכונים העלולים לפגוע בביטחון תושביה ובדגש ליציבותה הפוליטית.

מפלס אזורי :

במזרח התיכון פועלות סין וארה"ב בשיתוף עם רוסיה לקידום יציבות תוך טיפוח שיתופי פעולה בין מדינות, וקידום הפיתוח הכלכלי והמסחר. תהליכים אלה ממתנים את המציאות במזה"ת וסוללים את הדרך ל'דטנט אזורי יחסי, על אף שהאתגרים האזוריים אינם נפתרים. המאבק האזורי מתמקד במערכה חשאית וחסויה, בחיזוק העוצמה הרכה ובמאמצי השפעה כלפי הגורמים ה'מתנדנדים'. מקודם סדר יום למניעת הפיתוח והתפוצה של נשק גרעיני הכולל לחץ גם על ישראל. המדינות הסוניות נוטות לכיוון ארה"ב ולנורמליזציה עם ישראל אך במקביל גובר המתח לנוכח לחצי המערב לכפיית קווי מדיניות שונים באזור ובכלל זה ביסוס הדמוקרטיה וזכויות האדם וקידום רפורמות בתחום האנרגיה. לאחר ההסכם איראן מקפיאה את ההתגרענות שלה במקביל לשיפור מעמדה הבינלאומי, מצבה הכלכלי והתעצמותה הביטחונית. בד בבד מתעצמים שיתופי הפעולה בין מדינות במזה"ת מתוך מגמה להתמודד עם המעבר האנרגטי, המצב הכלכלי והחברתי, דיכוי תנועות פונדמנטליסטיות והמשבר האקלימי. כל אלה גורמים לקפיצת מדרגה בעולם הערבי, להעמקת הקשרים עם ישראל ולקידום הסדר מרחיק לכת בין ישראל לפלסטינים.

סיכונים

מדיניים :

- א. מגבלות על חופש הפעולה של ישראל במרחב.
- ב. התקרבות מדינות סוניות לאיראן על חשבון יחסיהן עם ישראל.
- ג. עם הזמן התעצמות תנועות וגורמים המתנגדים למגמות ה'דטנט' והליברליזם.
- ד. דה-לגיטימציה וסנקציות על ישראל עקב מדיניות לאומנית ושחיקת המאפיינים הדמוקרטיים שלה. כרסום בתמיכה של ארה"ב והממשל הדמוקרטי הפרוגרסיבי החדש שלה בישראל.
- ה. כפיית הסדרים והסכמים על ישראל, כולל בזירה פלסטינית לא יציבה, מסלימה ולא בשלה להסדרה ארוכת טווח.
- ו. הגברת הפיקוח והלחץ בתחום הגרעיני על ישראל.

כלכליים :

- ז. עקב ריבוי שיתופי הפעולה הגלובליים והשקעה רבה במו"פ אזורי, ישראל תתמודד עם תחרות כלכלית גוברת ושחיקה אפשרית של היתרון היחסי שלה בתחומים מדעיים וטכנולוגיים שונים כמו גם בהקטנת היצוא הביטחוני שלה.

ביטחוניים :

- ח. זינוק בהתעצמות איראנית על הסף הגרעיני תוך התרחבות ההשפעה האזורית שלה והתחזקות חיזבאללה.

ט. זינוק בהתעצמות הטורקית והשפעתה האזורית עקב התחזקותה כמרכז כובד גאופוליטי אזורי ועולמי.

לאומיים:

- י. פילוג פנימי חריף בתוך ישראל על רקע התקדמות הסכמים עם הפלסטינים.
- יא. בריחת הון אנושי מחוץ לישראל.

הזדמנויות

- א. ישראל יכולה לשמש כ'גשר' בהתקרבות הבין מעצמתית.
- ב. פריחה ביחסים עם סין לאור הסרת החסמים על ידי ארה"ב.
- ג. התרחבות והתחזקות שיתוף הפעולה האזורי.
- ד. מיצוי נכסיות מדעית וטכנולוגית של ישראל לקידום שת"פ ומענה לאתגרים משותפים.
- ה. פוטנציאל לקידום פתרונות לבעיות היסוד האזוריות, כגון הביטחון, הכלכלה, האקלים.
- ו. הפניית משאבים להשקעה בנושאים אזרחיים, בתשתיות, בהכשרה ובמו"פ מדעי.

משמעויות

- א. יצירת תנאים ליתרון יחסי של ישראל בתחומים נבחרים אל מול התחרות המדעית, טכנולוגית והמסחרית.
- ב. נדרשת השקעה רבה בפיתוח וקידום ההון האנושי והחברתי בתוך ישראל.
- ג. יש לקדם תנאים מיטביים לקראת הסדרה עתידית עם הפלסטינים.
- ד. קיימת חשיבות רבה לחיזוק היחסים, התדמית וההשפעה של ישראל בקרב מגזרים שונים בתוך ארה"ב.
- ה. ככל הניתן, הרחבת שיתופי הפעולה של ישראל עם מגוון מדינות, תאגידיים וגורמים שונים בראיה ארוכת טווח.
- ו. מוכנות לשינויים ולמגוון בארכיטקטורת שיתופי הפעולה באזור והעולם.
- ז. שימור עצמאות וריבונות ישראלית לנוכח שתופי הפעולה עם המדינות השונות בדגש לסין.

5. מסקנות והמלצות

מעצבים עיקריים

א. **תמורות בסדר העולמי:** מאפייני היחסים הבין מעצמתיים והסדר העולמי יהוו מעצב עיקרי להתפתחויות הגלובליות. בעתיד הקרוב, הסדר העולמי ימשיך להיות מאופיין בתחרות הולכת ומתעצמת, במאבק על משאבים והשפעה וברב-קוטביות מתרחבת. בעשור הקרוב, סין צפויה להמשיך להתעצם בד בבד עם עלייה בחשיבות הכלכלית והמדינית של מזרח אסיה. העוצמה של ארה"ב ומעמדה הבינלאומי יהיו תלויים במידה רבה באיכות ההנהגה, יכולת המשילות וההתמודדות עם המשבר הפוליטי-חברתי בתוך ארה"ב. רוסיה צפויה להמשיך להיות מאתגרת בניסיון להתמודד עם אתגרי הפנים שלה ועם שחיקת מעמדה הבינלאומי בדגש למרחב הקרוב אליה.

מתיחות ועימותים ימשיכו לאפיין את היחסים בין המדינות, החל מעימותים מקומיים באמצעות הפעלת שלוחים ועד לאפשרות של עימות גלובלי תחת איום גרעיני. צפויה התעצמות צבאית של מירב השחקנים מלווה בתפוצה של יכולות ואמצעי לחימה, קונבנציונליים ובלתי קונבנציונליים. במקביל, יתהוו בריתות ורשתות שת"פ נפרדות, אידיאולוגיות, ביטחוניות וכלכליות, שיכולות להתפתח עד להפרדת גושי סחר, שערי חליפין, שרשראות אספקה, רשתות תקשורת ותקני ייצור.

התחרות המדעית-טכנולוגית והמאבק על משאבים חיוניים וייחודיים ועל ביטחון שרשראות ייצור ואספקה, יאפיינו כל תסריט עתידי. חוסר הוודאות הגאופוליטית תעודד מדינות לקידום מדיניות סותרת, מצד אחד, פיתוח וייצור עצמאיים, ביסוס יתרון יחסי בתחומים נבחרים ולביסוס שותפויות מו"פ וסחר רק עם בעלות ברית אסטרטגיות. אך מצד שני, הבנה בצורך ליצירת תנאים לגיוון משענות ולהרחבת היחסים עם שותפים רבים ככל הניתן.

ב. **אתגרים ומשברים גלובליים:** המאבקים הגאופוליטיים צפויים להחמיר את האתגרים הגלובליים בתחומי האקלים, הסביבה, הבריאות, המזון, המים, הדמוגרפיה והפליטות. לנוכח החיכוך הבין מעצמתי נראה כי העולם יתקשה לשתף פעולה בקידום פתרונות לאתגרים הגלובליים המתהווים אולם יתכן כי אירוע משברי עולמי חמור או תהליכי הפשרה ביחסים יובילו להתמודדות אפקטיבית יותר בעתיד הלא רחוק. כמו כן, התחרות והמשבר העולמיים יכולים להאיץ תהליכים מקומיים או בקהילת מדינות שעם הזמן יקדמו פתרונות גלובליים, למשל בתחום האנרגיה הירוקה, הסביבה, ביטחון מזון והבריאות.

ג. **מעצבים אזוריים:** מזרח התיכון צפוי להיות מושפע משתי מגמות עיקריות. המדיניות של שתי המעצמות המתחרות, איראן וטורקיה. ביכולתן למתן את ההסלמה האזורית או להעצים אותה. מנגד, היציבות הפנימית הרעועה והמאותגרת ברוב מדינות האזור ויכולת המשילות ואיכות המשטרים שלהן, תשפיע על העתיד שלהן ושל האזור, בדגש למשטרים האוטוריטריים והמלוכניים, כמו בסעודיה ובירדן. סעודיה משמשת במידה רבה כמרכז

כובד אזורי עקב השפעתה הכלכלית ומיקומה הגאוגרפי. מדינות מערביות צפויות להימצא על קרני הדילמה בין משיכת מדינות האזור למחנה הדמוקרטי-ליברלי לבין התרחקות מהמשטרים האוטוריטריים והמציאות הלא יציבה במזרח התיכון.

ד. **עוצמה פנימית:** התערעורת היציבות הפוליטית, חוסר אמון הדדי, מתחים ופילוג בין מגזרים וקהילות צפויים לאפיין מדינות רבות בעולם. מציאות זו כבר מאפיינת את המצב בישראל. אולם, רק העוצמה הפנימית שלה תקבע את יכולתה של המדינה להתמודד עם האתגרים המגוונים והרבים שלפנתחינו. החוסן הפנימי, הלכידות, ההון האנושי, המשילות ואיכות ההנהגה, יעצבו את היכולת הזו.

המלצות

ההיערכות האסטרטגית של מדינת ישראל צריכה להתעצב ולהיות מיושמת בראיה רב-מפלסית המחברת בין אתגרי החוץ שלה ואתגרי הפנים שלה. חוסר הוודאות מחיבת גידור סיכונים אל מול התפתחויות צפויות, ביחסים מול מעצמות, מדינות ברית ומדינות אויב. האסטרטגיה צריכה להיבחן באופן בו היא מאפשרת גמישות וחוסן אל מול הפתעות ומשברים צפויים, בענייני החוץ והפנים.

א. מדיניות חוץ:

1) ביסוס זהות מדינית ברורה, **מיצוב כמדינה דמוקרטית וליברלית**, יציבה ומעוררת אמון, המזוהה עם הגוש המערבי בהובלת ארה"ב ומדינות נאט"ו תוך העמקת שיתופי פעולה אסטרטגיים עמן. במקביל, השתתפות במוסדות בינלאומיים ובעיצוב מסגרות בינלאומיות, משפטיות ונורמטיביות.

2) החיבור של מדינת ישראל לגוש המערבי אינו מספיק. יש לפעול **לחיבור מדינות מזרח תיכון נוספות לגוש** זה על מנת לייצר מרחב יציב ובטוח יותר. פנייה של מדינות האזור לגוש המזרחי או התגבשות גוש אסלאמי נפרד יכולות לייצר איום משמעותי על מדינת ישראל. חיבור מדינות האזור למערב אינו יכול להיות מבוסס על התרבות הדמוקרטית ולכן יש לייצר מרחבי אינטרסים משותפים אחרים ומגוונים.

3) קידום **פורומים לשיתוף פעולה אזורי** סביב אתגרים משותפים המעממים את המתחויות המדינית עם ישראל, כגון בתחומי מים, מזון, אקלים, רפואה ואנרגיה. קידום נכסיות ישראלית, מדעית וטכנולוגית, אזורית ועולמית, תוך השקעה יתרה בתחומים המייצרים יתרון ייחסי לטווח ארוך.

4) הרחבת המאמצים לשיתופי פעולה ו**ביסוס נכסיות אסטרטגית עם מירב השחקנים**, בדגש לסין ורוסיה, מדינות שכנות, תאגידים בינלאומיים וגם חיזוק **התדמית בקרב הציבור** במדינות השונות באמצעות דיפלומטיה ציבורית מואצת.

1) **גידור סיכונים אל מול תפניות** ביחסים עם המעצמות והמדינות השונות, יריבות ושותפות (בדגש לסעודיה, טורקיה ומצרים) ואף מול תאגידים גלובליים בעלי

השפעה אסטרטגית. יצירה וביסוס שרשראות אספקה יציבות וחליפיות, חסינות להתפתחויות לא צפויות. קידום חלופות בייבוא בתחומים חיוניים.

5) **אסטרטגיה אנרגטית דואלית** הכוללת מיצוי שיתופי פעולה על בסיס משאבי הגז (ויתכן גם מימן) בישראל ובמדינות שכנות במקביל לקידום ההשתלבות בפיתוח רשת אזורית-אירופית מבוססת על מקורות אנרגיה ירוקה.

6) ביטחון ארוך טווח מחייב עידוד מניעת ובקרת פיתוח יכולות צבאיות גרעיניות באזור במקביל להיערכות לקראת **מציאות גרעינית אזורית**. קידום מוכנות למלחמות רב-זירתיות תוך חיזוק שיתופי פעולה אזוריים יחד עם ארה"ב וחברות נאט"ו.

ב. מדיניות פנים :

העוצמה של מדינת ישראל תלויה בראש ובראשונה בעוצמה הפנימית שלה. ישראל תתקשה להתמודד עם כלל האתגרים האסטרטגיים החיצוניים ללא התמודדות כנה ומועילה עם אתגרי הפנים שלה. דחינות או חוסר יכולת לקדם מדיניות אפקטיביות אל מול האתגרים הפנימיים, יכולים להוביל את מדינת ישראל למשברים קיומיים שיהיה קשה מאוד להתגבר עליהם. על כן, מומלץ לקדם בדחיפות וביעילות מדיניות לאומית בתחומים הבאים :

1) **חוסן לאומי** : יצירת תנאים ליציבות פוליטית, ללכידות חברתית, לקידום שוויון כלכלי ותרבותי. ביסוס משילות, ביטחון אזרחי ומניעת שחיתות. חיזוק המאפיינים הדמוקרטיים והליברליים של המדינה.

2) **דמוגרפיה** : קידום מדיניות המאזנת בין גידול דמוגרפי לפיתוח תשתיתי. הכלה ושיתוף כלל המגזרים בעיצוב ויישום האסטרטגיה הנדרשת.

3) **אקלים וסביבה** : קידום היערכות לאומית מקיפה, נמרצת ומתואמת לקראת שינויי האקלים ומשברים סביבתיים צפויים.

4) **תשתיות** : קידום רפורמת זינוק בתחומי אנרגיה, תחבורה, מים, בריאות, מגורים וכלל השירותים בהתאמה להתפתחויות והדרישות הדמוגרפיות, שינויי האקלים והאיומים הפנימיים והחיצוניים. עיצוב מדיניות ותוכניות חדשניות, יעילות ואפקטיביות, בראיה ארוכת טווח.

5) **מדע וטכנולוגיה** : השקעה יתרה בהון אנושי על מנת להתמודד בהצלחה בתחרות העולמית המואצת, תוך יצירת נכסיות ארוכת טווח, פיתוח ידע ומיומנויות רלוונטיות לאתגרי העתיד, טיפוח חדשנות ויצירתיות ושימור מומחים וקניין רוחני לאומי.

6) **כלכלה** : קידום עצמאות במו"פ וייצור בתחומים וענפים חיוניים. ביסוס שרשראות אספקה בעדיפות עם בעלי ברית וידידות קרובות גם במחיר הפסד כלכלי מסוים.

גיוון שיתופי פעולה רבים ככל הניתן. הרחבת ההשתתפות בשוק העבודה מתוך כלל האוכלוסייה תוך סגירת פערים וצמצום האי-שוויון.

(7) **פלסטינים** : יצירת תנאים להסדרה עתידית, עיצוב נרטיב של שיתוף פעולה, חיבור ליוזמות אזוריות, קידום פירוז מאמצעי לחימה במקביל לצמיחה כלכלית.